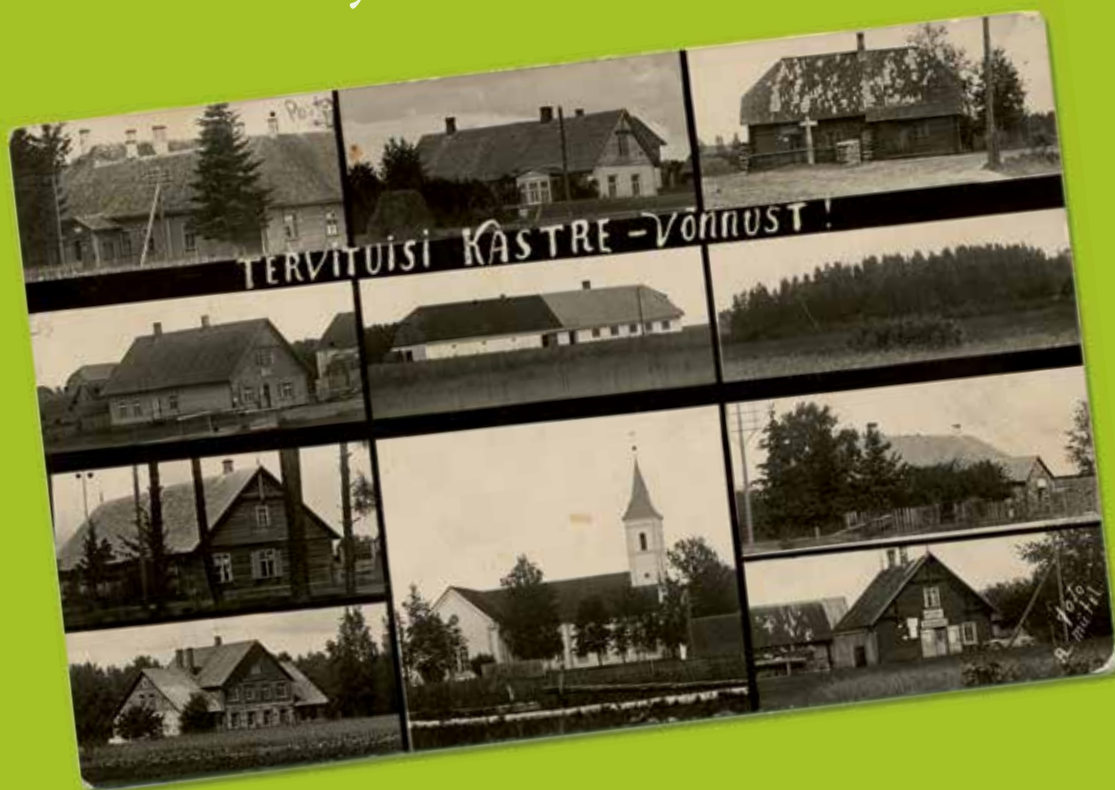

Lemming Rootsmäe

Ilse Rootsmäe

Võnnu kihelkonna kohanimed ja minevik

Lemming Rootsmäe

Ilse Rootsmäe

Võnnu kihelkonna
kohanimed ja minevik

Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus

Võru Instituut

Tartu–Võru 2016

Toimetaja: Urmas Kalla
Keeletoimetaja: Kanni Labi
Konsultant: Mall Hiiemäe
Arhiivitöö: Valdo Valper
Retsenseerimine ja korrektuur: Marje Joalaid
Kujundus: Pille Niin
Kaardid: Evar Saar (kohanimede täiendused Maa-ameti Eesti põhikaardile 1:20 000)
Fotod: Mariko Faster, Evar Saar; lk. 10 ja tagakaanel: Rootsmäede perearhiiv
Trükk: Greif

Sarja peatoimetaja: Risto Järv
Toimetuskolleegium: Irma-Riitta Järvinen (Soome Kirjanduse Selts),
Eda Kalmre (Eesti Kirjandusmuuseum), Aado Lintrop (Eesti Kirjandusmuuseum),
Raimo Raag (Uppsala Ülikool), Jonathan Roper (Tartu Ülikool), Pille Runnel
(Eesti Rahva Muuseum), Mari Sarv (Eesti Kirjandusmuuseum), Taive Särg
(Eesti Kirjandusmuuseum), Ergo-Hart Västriik (Tartu Ülikool)

Sarja kodulehekülj: <http://www.folklore.ee/kirjastus/?sari=7>

Indekseeritud: Internationale Volkskundliche Bibliographie / International Folklore
Bibliography

Raamatu ettevalmistamist ja väljaandmist on toetanud riiklik programm “Lõuna-
eesti keel ja kultuur 2005–2009”, HTM institutsionaalne uurimisprojekt “Folkloor
kultuurilise kommunikatsiooni protsessis: ideoloogiad ja kogukonnad” (IUT 22-4)
ning Eesti Kultuurkapital.

EESTI KULTUURKAPITAL

ISBN 978-9949-544-63-9
ISSN 1406-636X

Sisukord

Saateks	7
Võnnu murrakust	15
Sõnastikud	18
Lühendid	20
<i>Lugõjile</i>	21
Võnnu kihelkonna kohanimed ja minevik	23
Haaslava	28
Kriimani	72
Poka	100
Kaagvere	116
Sarakuste	142
Mäksa	155
Kastre	187
Piiressaar	274
Kurista	284
Vastse-Kuuste	375
Kiidjärve	428
Ahja	467
Noorits-Metsküla	602
Pedaspää	611
Rasina	622
<i>Summary</i>	675

Lisad

Teatmeandjad	678
Kirjandus	685
Käsitkirjalised allikad	688
Illustratsioonid	689
Kaardid	690
Kohanimeregister	692
Isikunimeregister	740

Saateks

Ilse ja Lemming Rootsmäe käsikiri “Võnnu kihelkonna kohanimed ja minevik” (2 köidet, kokku 631 lehekülge masinakirjas) jõudis Eesti Rahvaluule Arhiivi 1990. aastal (RKM, Rootsmäe 1–2) ja pälvis järgnevail aastatel Võnnu kihelkonna uurijate elavat tähelepanu. 2008. aastal otsustati, et käsikiri antakse trükkis välja Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Võru Instituudi ühistööna.

Lemming Rootsmäe (1921–1997) sündis Tartu Ülikooli astronoomia-professori Taavet Rootsmäe perekonnas, kes oli pärit Võnnu kihelkonnast Rookse külast. Rohkete annetega noormees tegeles koolipõlves klaverimängu ja joonistamisega, unistas kirjanikuametist, huvitus koduloost, geograafiast ja genealoogiast. Huvide paljusus tegi keerukaks ka tulevase elukutse valimise. Ise on ta öelnud: “Keskkoolis avastasin enda jaoks antropoloogia, mille üks-vahe kavatsesin koguni valida kutsealaks. Pärast keskkooli lõpetamist astusin ometi õe eeskujul arstiteaduskonda, kuigi tõmbas ka konservatoorium.” Arstielukutse kõrval jõudis Lemming Rootsmäe aga harrastajana äärmiselt tulemusrikkalt tegeleda ka lindude vaatlemise, kodu-uurimise ja ajalooaga. Ilse Rootsmäe (1925–2006) oli pärit Tapalt ning lõpetas samuti Tartu ülikooli arstiteaduskonna. 1968–1982 töötas ta Kiidjärve tuberkuloosisanatooriumi juhatajana. Koos abikaasaga pühendus ka Ilse Rootsmäe harrastusornitoloogiale ning kodu-uurimisele. Mõlema elus oli tähtis osa nende kuulumisel baptistikogudusse.

Käsikirja napis eessõnas on märgitud, et Rootsmäede uurimisalaks oli kogu Võnnu kihelkond. On teada, et see tähendas toponüümika ja kohapärimuse kogumist kõigis tollastes selle ala taludes. Raamatu suurimaks väärtuseks võibki pidada neid kohanimedid (eriti loodus- ja viljelusnimedid) ja nendega seotud pärimust, mida autorid on üles kirjutanud otse rahvasuust ja mis on sattunud hävimisohtu või juba käibest kadunud seoses asustuse ja maastiku muutumisega. Inimesi, kellelt huvipakkuvat teavet saadi, kogunes kokku 546. Rootsmäed on teatmeandjad nummerdanud ning viidanud tekstis neile nurksulgudesse paigutatud järjekorranumbriga. Selle taga peituvat inimese nime, sünniaasta ja elukoha leiab raamatu lõpus asuvast nimekirjast. Märkus lisaandmete hankimise kohta arhiividokumentidest ja teistest allikatest tähendab aga, et Rootsmäed on otsinud Võnnu kihelkonda puudutavat kohapärimuslikku materjali ajalooarhiivist, rahvaluulearhiivist, Eesti Keele Instituudist, koguni Läti ajalooarhiivist, lisaks paljudest selleks ajaks ilmunud raamatutest ja ajakirjaartiklitest (ka viited nendele allikatele on nurksulgudes).

Ilse ja Lemming Rootsmäe 1967. aastal

Nii koondab see mahukas ja põhjalik töö ühe kihelkonna suulist kohapärimust ja ajalooeadmust, olles ainulaadseks näiteks Eestis ja ehk laiemaltki ning andes tunnistust koostajate imekspandavast teotahtest ja kodupaigaarmastusest.

Käsikirja toimetamisel on võetud eesmärgiks keskenduda Võnnu kohanimedele ja pärimuse keelelisele küljele ning arhiiviviidete kontrollimisele. Esimene ülesanne langes mulle kui Võru Instituudi töötajale. Arhiivitöö jäi Valdo Valperi õlule. Nõuandjaks toimetamisepõhimõtete väljatöötamisel oli ka keeleteoimetaja Kanni Labi. Raamatut täiendavad kaardid, mille ettevalmistamine jäi Võru Instituudi teaduri Evar Saare hooleks. Projekti töid koordineerisid Mariko Faster ja Külli Eichenbaum (Võru Instituut) ning Ergo-Hart Västrik ja Risto Järv (Eesti Kirjandusmuuseum).

Esimese tööna sisestasin käsikirja teksti arvutisse, seejärel tuli muuta käsikiri kompaktsemaks ja ühtlustada andmete esitusviisi. Märksõnaartiklite arvu kahandasin nii, et eemaldasid kõik sellised, mis sisaldasid ainult mõne kohanime sünonüümi koos viitega põhilisele nimekujule. Raamatu lugeja saab vastavaid nimesid otsida registri kaudu.

Iga peatüki juures sai jälgitud, et märksõnaartiklid (edaspidi: artiklid) oleks antud tähestiku järjekorras – esmalt esikomponentide järgi, nende kokkulangemisel aga determinandi (liigi- ehk põhisõna) järgi. Ühesuguse kirjapildiga nimede puhul on säilitatud käsikirjale omane järjekord.

Käsikirjas on hulk kohanimedele loetelusid: külade loetelud iga peatüki alguses, talude loetelud külade ja külaosade artiklites. Toimetamise käigus selgus, et kõik olemasolevate külade loetelud ei saanud ametlikult kehtida ühel ja samal ajamomendil. Selguse toomiseks kasutasin Liivi Uueti raamatut “Eesti haldusjaotus 20. sajandil” ning täpsustasin märkustes iga küla administratiivset ajalugu. Ka talude loetelud olid sageli puudulikud: tekstis leidis artikleid selliste talude kohta, mida polnud vastava küla või külaosa juures märgitud. Ma ei hakanud käsikirja teksti täiendama, vaid lisasin puuduvad nimed joonealustes märkustes. Pidasin sellega silmas, et loetelusse jäänud lünkadel võib olla oma tähendus, mida saaksid arvesse võtta tulevased uurijad.

Kui käsikirja mingis artiklis viidati mõnes teises peatükis asuvale artiklile, siis oli viitamisel sageli antud ka vastava peatüki nimi, kasutades suurtähti. Toimetamise käigus sai selline süsteem muudetud reegliks. Erand on tehtud vaid väikese Kiidjärve valla puhul, mille artiklites sageli viidatakse naaber-vallas Vastse-Kuustes asuvatele kohtadele, ilma et valda ennast mainitaks.

Võnnu kihelkonna asustusalaseid kohanimesisid on põhjalikult uurinud Jaak Simm, kelle kandidaadiväitekiri “Võnnu kihelkonna asustusalane topoonüümika” valmis 1973. a. Selles sisalduvat materjali on Simm avaldanud mitmetes teadusväljaannetes. Võrdlesin Rootsmäede andmeid Simmu omadega, sest näis, et Simmul on olnud kasutada rohkem allikmaterjali. Selguski, et asulanimede ajaloolised loetelud Simmu publikatsioonides sisaldasid ka teisi nimekujusid ja aastaarve kui Rootsmäedel. Lisasin sellekohaseid märkusi (aastaarv eespool, nimi selle järel) neil juhtudel, kui Simmu esitatud materjal Rootsmäede väiteid täpsustas või kahtluse alla seadis. Järjekindlalt olen nõnda toiminud külanimede osas, vahel siiski ka talunimede puhul, kuigi paljude sarnaste ning aja jooksul vahelduvate talunimede hulgas oli raske orienteeruda. Ka on Rootsmäedel sageli esitatud vanade talunimede arvatav häälduspärane nimekuju, mitte allikast pärinev originaalkuju. Vanematest allikatest pärit nimesisid polnud käsikirjas ka kirjastiili poolest eristatud. Raamatute osas olen sellised nimed andnud kaldkirjas, kuid mõnelgi talunime puhul on eristus olnud oletuslik (pole kindel, kas vana nimekuju kirjaviis oli just selline). Eesti Keele Instituudi kohanimemerkartoteegist nähtub ka, et põlistaluisid on rahva seas kutsutud veelgi suurema hulga eri nimedega, kui Rootsmäedel antud. Igatahes on selge, et käesolevat raamatut kasutav asustusnimede uurija peaks nimede algallikad üle kontrollima. Olgu siinkohal mainitud, et ka Jaak Simmu kandidaadiväitekiri on nüüdseks trükivalmis seatud ja teeb kättesaadavaks kogu vanema nimematerjali, mis on Võnnu kihelkonna kohta säilinud.

Käsikirjas tuli ette veel seda, et sama kohanime leidis eri artiklites erineval kujul. Neil juhtudel lisasin paralleelse nimekuju põhiartiklisse, rasvases kirjas esitatud nime juurde sulgudesse (nagu seda olid paralleelnimede puhul teinud ka Rootsmäed), ning teistes artiklites panin selle asemele põhiartikli esmase nimekuju. Erandi tegin juhtudel, kus ühekordne erinev kirjutusviis võis tuleneda küll trükiveast või autori mäluviperusest, kuid samavõrd ka kohanime individuaalsest tarvitusest. Sellised nimevariandid tõin ära ainult joonealustes märkustes.

Rootsmäede käsikiri on oma aja laps selles mõttes, et ta kajastab põhiliselt 1960. aastate olusid. Näiteks on kolhooside nimed antud tolleaegse seisuga. Siiski on käsikirja hiljem täiendatud, nagu näitavad mõned uuemad tekstis sisalduvad aastaarvud ja andmed. Toimetamisel olen vaid tolleaegseid majandeid käsitlevates artiklites asendanud olevikule viitavad väljendid dateerimisega 1960. aastasse. Näiteks metsakvartalite numeratsioon on jäetud endiseks. Võimalikke muudatusi selles saab tuvastada, kui võrdlevalt uurida topograafilisi kaarte, mis on leitavad internetis Maa-ameti geoportaalil.

Nüüdisaega puudutava teabe süstemaatiline lisamine ei olnud toimetamisel omaette eesmärgiks. Seepärast kajastavad käsikirja valmimisele järgnevat aega puudutavad märkused enamasti vaid mõnede tuntumate objektidega toimunud muutusi. Siinkohal väärib mainimist, et raamatus nimetatud looduslikke pühapaiku on viimasel ajal hoolega inventeeritud. Nende praeguse seisundi kohta leiab teavet internetist pühapaikade andmekogust. Samuti on mõnigi käsikirjas oletamisi esitatud arheoloogiline leiukoht nüüd tunnustust leidnud ning kultuurimälestisete riiklikus registris arheoloogiamälestisena arvele võetud. Käsikiri on olnud abiks ka Maa-ameti geoportaali pärandkultuuri objektide kaardistamisel. Seega on Rootsmäede ette võetud töö Võnnu kihelkonna mälestiste tutvustamisel juba vilja kandnud.

Aastail 2000–2002 avaldas Haaslava valla infoleht Teataja kodu-uurija Ilmar Voltri vahendusel Rootsmäede käsikirja Haaslava-osa. Sinna lisatud märkusi on I. Voltriga kooskõlastatult ja tema nimetähedega tähistatult võetud ka siinsesse väljaandesse.

Arhiivikogusid on vahepeal ümber nimetatud ja ümber nummerdatud. Raamatus on toodud allikate praegused viited, nii nagu neid õnnestus leida. Kohati on Rootsmäede antud ekslik viide asendatud õigega. Arhiiviviiteid puudutavad märkused raamatus on Valdo Valperilt, kirjandusallikate viiteid on kontrollinud, vormistanud ja kommenteerinud Kanni Labi, ülejäänud nimetähedeta märkused on toimetaja Urmas Kallalt.

Käsikirjas oli mõnedele teatmeandjatele viidatud nurksulgudes nimede, mitte numbritega. Valdo Valper asendas need nimed viidetes numbritega ja lisas nad teatmeandjate nimekirja lõppu. Pole teada, millised olid Rootsmäede põhimõtted teatmeandjate järjestamisel ühe viite sees, kuid seal esinev järjekord on säilitatud.

Lugejale hakkab kindlasti silma kohanimede erinev keeleline taust. Vajadus seda seletada ja rahvasuust pärit tsitaatide rohkus viisid mõttele kasutada raamatut ka huvi äratamiseks Võnnu kihelkonna keele omapära ja rikkuse vastu. Õnneks leidis selle ülesande tarvis materjali nii murdesõnaraamatuis kui ka Hella Keema raamatus “Tartu murde tekstid”. Osa sealsest ülevaatest Võnnu murraku kohta olen ära toonud ka siinse väljaande sissejuhatavate osade hulgas. Ülevaates esitatud keelenäidete foneetilist transkriptsiooni olen lugemise hõlbustamiseks lihtsustanud.

Loodus- ja viljelusnimede puhul (metsad, veekogud, põllud jne) oli Rootsmäedel endil märksõnartiklites peaaegu alati antud esmalt kirjakeelne ja selle järel sulgudes rahvakeelne nimekuju; raamatus on seda põhimõtet järgides muudetud ka need üksikud kohad, kus käsikirjas oli paigutus vastu-

pidine. Asustusnimede (külad, talud) paigutuses pole läbivat süsteemi märgata: kohati on sulgudes ametlikus kirjaviisis nimi, kohati häälduspärane vorm, vahel aga võivad kõrvuti olla lihtsalt eri hääldusvariandid. Seetõttu pole siin käsikirjaga võrreldes muudatusi tehtud (v.a. sama objekti mitmel pool esinevate nimekujude koondamine ühte artiklisse).

Rahvakeelsete nimekujude edasiandmine käsikirjas pole siiski olnud järjekindel. Võimalik, et autorid on lähtunud teatmeandjatest: kui nood on öelnud ainult kirjakeelseid nimekujusid, siis nii on see läinud ka käsikirja. Toimeta misel aga võtsin aluseks selle, et kogu vanem toponüümika on olnud lõuna-eestikeelne, ja seetõttu on kirjakeelest selgesti erinevaid häälduspäraseid nimekujusid näidatud ka seal, kus need Rootsmäedel puudusid (kui samas peatükis on järjest mitu artiklit, mis algavad sama sõnatüvega, siis on selle tüve hääldus antud ainult esimeses neist artiklistest). Lisatud hääldusjuhised on paigutatud nurksulgudesse; kohaliku nimekuju kirjpildi saab lihtsalt tuletada hääldusest, kui kirjutada see suure tähega ja jätta ära täiendavad märgid. Viimased näitavad palatalisatsiooni ehk peenendust (') ja larüngaalklusiili ehk kõrisulghäälikut (?), samuti III vältet (˘), mis vahel on ainsaks tuntavaks erinevuseks kirjakeelse ja rahvakeelse häälduse vahel. Tuleb tähele panna, et peenendusmärgita ja III vältel märgita kirjpilt kattub küll kirjakeelse vormiga, kuid annab märku murdepärasest palatalisatsioonita või II vältel hääldusest.

Kirjakeelsetena loodud nimedele (näiteks asunikutalude nimed) pole hääldust toimetamisel lisatud, kuid tasub silmas pidada, et kohalik rahvas võis ka need nimed endale suupäraseks muuta, näiteks hääldades Kase ja Männa talude nimesid *kasõ* ja *männä*.

Kohanimesedes sagedamini korduvate loodusobjektide nimetuste (liigi- ehk põhisõnade) murdepärase häälduse näitamiseks on loodud sissejuhatavas osas eraldi peatükk. See võimaldas piirata hääldusjuhiste hulka põhitekstis. Samuti on omaette peatükina antud vähemtuntud paigasõnavara seletusi. Sealjuures on toetutud "Eesti murrete sõnaraamatule", Mariko Fasteri magistritööle (Faster 2005) ja Rootsmäede endi kogutud andmetele raamatu käsikirjas.

Märksõnaartiklitesse lisatud hääldusjuhistes on ida- ja lõunapoolsete mõisavaldade (Kastre, Kiidjärve, Ahja, Rasina) puhul näidatud täieliku vokaalharmooniat, arvestades võru murde mõjuga selles piirkonnas. Kihelkonna keskosas asuvate Kurista ja Vastse-Kuuste valla puhul on mööndud nii vokaalharmoonia olemasolu kui ka puudumist ning näidatud võimalikke variante, kasutades ~-märgi. Raamatusse paigutatud kaartidele lisatud kohanimedes on kasutatud häälduspärast kirjaviisi, sealjuures ka uuemate talunimede puhul. Tegelikult jääb lugejale vabadus oma keeletunde järgi otsustada

kohanimele eri hääldusvariantide kasuks kogu kihelkonna ulatuses. Näiteks on võrupoolsema kõneleja jaoks loomulik kasutada järgsilbis *e* ja *õ* vahepealset häälikut igal pool, kus täielik vokaalharmonia seda nõuab. Sarnane lugu on ka sõnaalguse *h*-häälikuga. Võnnu rahvas seda üldiselt ei hääldanud (sestap pole raamatus selle kohta ka eraldi hääldusjuhiseid), välja arvatud osa inimesi Rasina vallas, kuhu oli elama asunud arvestatav hulk sisserändajaid vanalt Võrumaalt. Võibki eeldada, et oma kihelkonna piires liikudes tarvitas Võnnu rahvas kohanimelid vastavalt oma kodukoha hääldusele. Küll aga oleks häälduse täpsem järgimine abiks kohanimetekstide edaspidisel kirjalikul fikseerimisel. Enamik hääldusjuhiseid olen loonud, toetudes enda kogemusele, Võnnu murraku kirjeldusele (vt. peatükk “Võnnu murrak”) ning Võnnu kihelkonna alalt kirja pandud murdetekstidele. Kasutatud on ka J. Simmu uurimusi ning Eesti Keele Instituudi kohanimetekartoteeki. Kahest viimati nimetatud allikast pärinevad nimekujud on varustatud viitega.

Käsikirjas on osa nimesid vanas kirjaviisis, mis on toimetamisel jäetud parandamata. Vanas kirjaviisis märgiti täishääliku lühidust järgneva kaashääliku kahekordistamisega. Kui kaashäälik oli ühekordne loeti eelnevat vokaali pikalt. Nii on tekstis näiteks *Kokke, Lokko, Utte, Lillo* (loe: *Koke, Loko, Ute, Lilo*) ja *Ulika* (loe: *Uulika*).

Raamatus toodud tsitaadid paistavad samuti silma keelelise kirevusega. Osa vanematest tsitaatidest on toleaeelseses eesti kirjakeeles, teine osa aga sellises segakeeles, mida kohalik rahvas võis kõnelda rahvaluulekogujaga või mida koguja ise üleskirjutamise käigus moonutas. Uuemat aega esindav kõnekeel aga on ise juba mõjutatud põhjaeestilisest ühiskeelest. Kõike seda arvestades on kohalikku keelepruuki sisaldavatele tsitaatidele lisatud märkused Võnnu murraku kohta, selleks et lugeja näeks erinevaid võimalusi, mida Võnnu keelekeskkond on pakkunud nii kõnelemisel kui ka kohanimede tarvitamisel. Peale kirjalike materjalide oli toimetaja Urmas Kallale selle töö juures abiks tema enda isapoolselt suguvõsalt Sikakurmu külast päritud keel. See küla jääb praegu Meeksi valda, nagu ka toimetaja ning tema ema koduküla Mehikoorma. Viimane kuulub küll Räpina kihelkonda, aga eristub keele poolest selgesti Räpina valla küladest ja on mitmeti lähedasem Võnnule. Käsitletava piirkonna keelelist mitmekesisust silmas pidades on kirjutatud ka pöördumine “Lugõjile”, mis järgib Võnnu lõunaosa – Rasina ja Ahja valdade – keelepruuki.

Käsikirjas on antud kohanimedele seletusi, mis pärinevad rahvasuust või varasemast kirjandusest või on autorite endi välja pakutud. Toimetamisel on neile märkustes lisatud uuemaid seletusi. Rohkem teavet asulanimede kohta võib lugeja saada peagi ilmuvast “Eesti kohanimeraamatust”. Rootsmäedel on siiski jäänud seletuseta küllalt palju kohanimede komponente, mis võik-

sid lugejale huvi pakkuda. Need pärinevad enamasti lõunaeestikeelsetest sõnadest või vanadest isikunimedest. Esitasin selliste nimeosade võimalikud tähendused joonealuste märkustena. “Võimalikud” on need selles mõttes, et juba nimekuju ise võib olla moondunud tänu rahvaetümoloogiale, kuid vähemalt annab seletus aimu sellest, millist tähendust kuuleks nimes kohalik inimene.

Võnnu kihelkonna kohanimedele ja mineviku talletamine ei lõppenud Lemming ja Ilse Rootsmäe hiigeltöoga. 1986. aastal toimus rahvaluulearhiivi ekspeditsioon Võnnu kihelkonda, kogutud materjal on talletatud arhiivis nii kirjalikult kui ka helilintidel. 2013. aastal korraldas SA Hiite Maja Võnnu kihelkonnas looduslike pühapaikade uuringu, mille materjalide koopiad jõudsid rahvaluulearhiivi raamatu toimetamise ajal. See-ga ootab Võnnu kihelkonnast kogutud rikkalik pärimus Rootsmäedele väärilisi järeltulijaid, kes uutal alustel kogu selle materjali võiksid ühte koondada.

Täna siinkohal kõiki, kes raamatu toimetamise juures abiks olid, sealhulgas Mariko Fasterit, kes tõstatas käsikirja avaldamise mõtte ning oli abiks sõnaseletustega; Mall Hiiemäed, kes andis käsikirja toimetamisel nõu; Marje Joalaidu, kelle toetus mind töö käigus korduvalt julgustas ja kes oli raamatule ka asjatundlikuks retsensendiks-korrektoriks; Ülle Öövelit, kelle valduses olev käsikirja eksemplar aitas täita mõnegi lünga ning kes vahendas ka fotosid Ilse ja Lemming Rootsmäest; juba nimetatud Ilmar Voltrit, kes jagas selgitusi Haaslava valla osas; Vaike Hangu, Olav Rennot, Vilju Lillelehte ning Eesti Ornitoloogiaühingut Lemming ja Ilse Rootsmäe elulooliste andmete eest; Vahur Kuulbergi kaanepildil oleva postkaardi eest; Rahvusarhiivi, Läti Riikliku Ajalooarhiivi ja Eesti Keele Instituudi töötajaid, kes olid lahkesti abiks viidete kontrollimisel.

Toimetaja

Võnnu murrakust

Hella Keem

Praegune Võnnu paistab olevat tartu-võru segaala, mis keele poolest jaguneb kaheks erinevaks osaks. Lääne- ja loodeosa keelepruuk näikse tekkinud olevat tartu murde baasil. Selle väite õigsust püüavad tõestada mitmed tartulikud häälikunähtused, eelkõige samalaadne palatalisatsioon, nagu sõnades *pleⁱkk*, *toⁱkk*, *kaⁱmm*, *suⁱpp*, *küⁱlg*, *laⁱmp*, *‘kõⁱnma*, *‘saⁱkkunu* ‘pulstunud’, *vaⁱga* ‘vai, varn’, *laⁱga* ‘lai’, *‘laⁱkka* ‘laiali’, *maⁱkka* ‘maiad’. Sellele võib vastandada Võnnu kagu- ja lõunaosas domineeriva võrupärase palatalisatsiooni: *tükk*, *reññ*, *kaññ*, *kumñ*, *trull*, *rätt*, *nokk*, *ko^rv*, *va^sk* ‘vasikas’, *va^sk* ‘metall’, *ko^sk*, *pañg*, *rañt*, *pal^k*, *lom^p*, *va^ga* ‘vai’, *la^ga* ‘lai’, *‘lakka* ‘laiali’, *makass* ‘maias’. Esitatule lisaks veel sellised foneetilised arengud, nagu sõnades *takk* ‘täkk’, *kakk* ‘käkk’, *ñago* ‘nägu’, *kago* ‘kägu’, *ñatsutama* ‘nätsutama’, *šukk* ~ *šuku* ‘hobu (lastekeeles)’ (vrd. Lääne- ja Loode-Võnnus *täkk*, *käkk*, *nägo* ~ *nägu*, *kägo* ~ *kägu*, *nätsütämä*). [---] Üsna harilik on vanemas kõnepruugis muutus *kri-* > *kry-*: *‘kryngli* ‘kringel’, *‘krystjan* ‘Kristjan’.

Kindlat murdepiiri nende kahe osa vahel pole. Mida lähemale Räpinale ja Põlvale, seda võrulikum on keeletarvitus: võib kuulda võru murdele tunnuslikku sõnaalgulist *h-*d; nõrga astme vormides on *l-*ile järgnenud palataalspirandi kadu järjekindel: *külest* ‘küljest’, *sälä* *‘daadō* ‘seljataha’, *pelāti* ‘peljati’; samuti *l-*, *r-*, *h-* ja *s-*järgse *j-*i kadu nõrgas astmes: *välähh* ‘väljas’, *viläga* ‘viljaga’, *karusō*[?] ‘karjused’, *ahohh* ‘ahjus’, *pyhast* ‘põhjaks’, *kuha mann* ‘kuhja juures’, *asa peräst* ‘asja pärast’, *koša*[?] ‘kosjad’; hilistekkinud *hr-*ühendis *h* püsi, näit. *kahr* ‘karu’, *vahr* ‘sitkest vitsast keeratud võru’, *nühr* ‘nüri’, *tahr* ‘taraga piiratud suveaed loomadele’; *e* > *i* *m-*i ja *n-*i ees: *imä* ‘ema’, *timä* ‘tema’, *immis* ‘emis’, *pini* ‘peni’, *inämp* ~ *inäp* ‘enam’, *‘hindä* ‘enda’, *hinnäst* ‘ennast’; korrektne larüngaalklusiili tarvitamine kõigis selle avaldusvormes, näit. Võnnu Rasinas *‘pihtel omma^p* *‘pikä^s* *seere* ja *mokka[?]*; *puijega^p* *‘paari* *köödetü lehmä[?]*; *tulliva^t* *‘töösō^k* *kah*, *ostiva suurō^k* *‘karja^k* *kokko*.

Kuid ka Võnnu lääne- ja loodeosas võib tartupärase keelenähtuste hulgas tabada rohkesti võru murde jooni. Tartulike *p-*lõpuliste preesensivormide (*saap*, *tuup*, *võip*, *tulöp*, *panöp*, *vötap*, *parandap*) kõrval äratavad tähelepanu ühesilbilistest tüvedest **ksen* ~ **ksõn-*lõpu varal moodustatud räpinapärased singulari 3. pöörde vormid, nagu *veese* ‘viib’, *saasō* ‘saab’, *joosō* ‘joob’, *jääse*

'jääb', *lööse* 'lööb', *sööse* 'söüb', *mööse* 'müüb', *kääse* 'käib', *aaše* 'ajab', samuti **ksen* ~ **ksõn-*, **ksek* ~ **ksök-lõpust* arenenud lõunaeestilised pöörded: '*ütless* 'ütleb', '*korjass* 'korjab', '*kõrvõtass* 'kõrvetab', '*kuijuss* 'kuivab', '*küsüss* 'küsiab', '*nakass* 'hakkab', '*palass* 'põleb'; pluuralis vastavalt '*ütlese*, '*korjasõ*, '*kõrvõtassõ*, '*kuijussõ*, '*küsüsse*, '*nakassõ*, koguni *tükissevã*, '*palassõva*, '*aisasõva*, niisama lõuna-eestile omased lühivormid, näit. *pand* 'paneab', '*aud* 'haudub', '*kõüt* 'köidab', '*võtt* 'võtab'. Tartupärane *i*-imperfekt jääb paiguti võru murde idarühmale tunnusliku *e*-imperfekti varju. Eriti hoogsalt on võsunud sg. 3. pöörde vormid, näit. '*mõije* 'müüs', '*kaije* 'vaatas', '*aije* 'ajas', '*ol'le* 'oli', '*tul'le* 'tuli', '*aände* 'andis', '*paände* 'pani', '*sõite* 'sõitis', '*lätse* 'läks', '*tahte* 'tahtis', '*ikke* 'nuttis', '*võtte* 'võttis'; mitmuses esinemas tagasihoidlikum: '*ol'leva* 'olid', '*kerevã* 'kerisid kerra', '*pessevã* 'peksid', '*kõrneva* 'kõndisid', '*topeva* 'toppsid', '*tapeva* 'tapsid'.

Võndu ei ulatu tartu murde *de*-illatiiv, *de*-lõppu kohtab vaid vähestes adverbides (*vastatside* 'vastamisi', '*ütsiberätside* 'järjestikku', '*tassõmbidõ* 'tasemini'). Siin on tarvitusel võrupärane *he*-illatiiv. Õeldakse nagu Rõpina ja Põlva murde: '*mõisahe* 'mõisasse', '*kerikohe* 'kirikusse', '*tõrduhe* 'tõrresse', '*vennehe* 'venesse', '*kuurmahe* 'koormasse', '*korssnahe* 'korstnasse'. Et aga intervokaalne *h* on suhteliselt nõrk hõõlik, mis eriti järgsilpides kipub kaduma (*aid' saiba_e*, '*uhmrõ_e*), on Võnnus üsna sageli illatiivi funktsioonis kasutusel allatiiv ('*karmanilõ* 'taskusse', '*länikulõ* 'lännikusse', '*kekolõ* 'kirikusse', '*uhmrõlõ* 'uhmrisse', '*keldrele* 'keldrisse'). Ka inessiivilõpud on mitmesugused. Paralleelselt tartupärase *n*-lõpuga (nagu vormides *meelen*, '*tarõn*, '*väl'län* 'väljas', '*kü'l'len* 'küljes', '*karjan*, '*koolin*, '*tõrdun* 'tõrres') leiab pruukimist võrukeel-*h*, ühesilbilistes sõnades ka *-hn* (*meeleh*, '*tarõh*, '*väläh*, '*küleleh*, '*ka'rah*, '*koolih*, '*tõrduh*, '*luuhn*).

Tunnuslikku kahepoolsust võib täheldada ka pluurali partitiivi vormides. Ühe ja sama keelejuhi jutus on võimalik tabada tartulikke pikenenud klusiiliga partitiive (*anomit*, '*rassõmbit*, '*särätsit*, '*valusit* 'päivi), aga ka selliseid vanapäraseid, milles järgsilpide pikk vokaal ja ootuspärane meedia on säilinud ('*kapstiid*, '*seeregõütiid* 'säärepaelu', '*põlmikiid*, '*luitsiid* 'lusikaid', '*obõsiid*, '*raamatiid*). Üldse on järgsilpide pikad vokaalid ja diftongid vanimate keelejuhtide jutus üsna harilikud (*inemiisi*, '*tsirgukõisilõ*, '*võikkeit*, '*kõrb-läist*, '*lavva kõisi*). Üldtarvitatavad on *ga*-lõpulised komitatiivvormid ('*viiga*, '*obõsõga*, '*näedega*, '*tsirppõga*, '*õlgiga*, '*pirdõga*), märksa harvem kuulduv seesuguseid, nagu *nõpuka* ~ '*nõpuka*, '*noodeka* 'nondega', '*naesteka üten* 'naistega ühes', '*vigaste kättega* 'v. kättega'. Mida rohkem Rõpina poole, seda järjekindlam geminaadiline esinemas.

[---]

Tähelepanu paelub Võnnus nõrga astme diftongide rohke assimileerumine (*kõõvo puhm* 'kasepõõsas, väike kask', *koorastik* 'koerustükk', *käänü*? 'käinud', *köödeti* 'köideti', *ma lõõgi* 'lõikusin', *sa sõõdit* 'sõitsid', *aadan* 'aidas', *kuuvast* 'kuivaks', *suudsutama* 'suitsutama', *väädsega* 'noaga'), mis omane põhja-eesti idamurdele, aga esineb ka Räpinas ja Setus. Teistest idamurdega ühistest joontest võiks nimetada rohket järgsilpide *o* tarvitamist (*anoma*, *kodo*, *a'ho suu* 'ahjusuu', *ilosa* 'ilusad', *palotõdi* 'põletati', *linno* 'linu', *kaarost* 'kaertest', *ommogu* 'hommikul', *'atro* 'atru', *'viklo* 'hange') ja *st*-lõpulist translatiivi (*'mõsti* *'puhtast* 'pesti puhtaks', *jäänü* 'aigõst' 'jäänud haigeks', *sai* *'tervest* 'sai terveks', *tambiti* *'pehmest* 'tambiti pehmeks').

Keem, Hella 1970. Tartu murde tekstid. Eesti murded III. Tallinn: Valgus, lk. 24–27 (esitatud lihtsustatult).

Sõnastikud

Kohanimeses sagedamini esinevad liigisõnad Võnnu murrakus

allik(as) – läte(?)	mõis – `mõisa
auk : augud – mulk : mulgu(?), aud : avva(?)	mäed – mäe(?)
auk – mulk, aud	mänd – petäi
heinamaa – aahamaa	niidud – niidi(?) ~ niidü(?)
kabel (kapel) – kapel´ ~ kapõl´	niit : niidu – niit : niidi ~ niidü
kael – kaal	nina – nõna
kaevand – kaavand´	nurmed – nurme ~ nurmõ?
kants – kands (kui tegu on hoone aseme või varemega)	org : oru – org : oru ~ oro
karjamõis – karja`mõisa	palu – palu ~ palo
kask – kõiv	pedajas – petäi
kink – kink ~ kenk	pool (puul) – puul´
kirik (kerik) – kerik ~ keřk	popsid – popsi(?)
koda : koja (koa) – koda : kua	põllud – põllu(?)
koobas – kuup	pära – perä
kool – kuul´	saar : saare – saar´ : saare ~ saarõ
küla – külä	soo – suu
laan – laan´	talu – talu ~ talo
laane – laane ~ laanõ	tare – tare ~ tarõ
mets : metsa – mõts : mõtsa	tared – tare ~ tarõ?
	tee – tii
	äär – viir´

Vähemtuntud paigasõnavara seletusi

joom [*juum*] – leetseljakutevaheline sügavam koht järves; voolav vesi jõe keskel

kants (*kantsu*) [*kands (kandsu)*] – vareded; alusmüür; hoone ase

klomm ~ klamm [*klóm̄m ~ klam̄m*] – madalaveeline lahesopp

kont [*koñt*] – kink, küngas

kurm – sopp, nurk, kuru, eriti sageli omaette maanurk või külaosa; lamminiit jõekäärus; maa- või veekitsus

käänd ~ käärd – käänukoht jões, laiemas mõttes kogu kõver jõelõik

lamm [*lam̄m*] – üleujutatav kaldaala, sageli ka seal asuv heinamaa (lamminiit); madal laht, järve- või jõesopp (tähenduse poolest segunenud sõnadega: klomm, klamm)

loit – lomp, madal pehme koht (põhiliselt läänemurde sõna, Lõuna-Eesti murretes erandlik)

loomus – noodaveo koht

loosik ~ loosk ~ looss [*~ luusk ~ luuss*] – madal vesine koht, loim; lamminiit

nukk – nurk (otsetõlkes); eraldi asetsev külaosa; neem; (harvem) mõni muu esiletungiv maastikuelement

oit – nõgu, kus pisut vett; vesine heinamaa

oos [*uus*] – õõs, koobas

pae – (liivakivi)paljand

palo – kuiv männimets

pera [*perä*] – tagumine osa; -tagune; (harvem) jäänuks

praks [*prak̄s*] – rägestik; noor mets

põnts – kõrgem koht

rae – raiesmik (ka endise raiesmiku asukoht)

roogalmu, roogand(u) – võsast puhtaks roogitud ala

tsihk [*tsihk*] – siht

tsoll [*tsoll*] – lühike jõeharu; kraav

tsori – oja, kraav; niiske heinamaariba

ussaid – õu

vang – jõekäär, sageli ka seal asuv heinamaa

vars [*vārs*] – sirge jõelõik; (harvem) käänukoht jões

Lühendid

eL – lõunaeesti murderühm	Pil – Pilstvere
Emm – Emmaste	Plv – Põlva
Hls – Halliste	Puh – Puhja
Hää – Häädemeeste	Ran – Rannu
K – keskmurre	Rei – Reigi
Kam – Kambja	Räp – Rápina
Khk – Kihelkonna	S – saarte murre
Krl – Karula	Saa – Saarde
Käi – Käina	San – Sangaste
L – läänemurre	SJn – Suure-Jaani
Mus – Mustjala	T – Tartu murre
Nõo – Nõo	V – Võru murre
Ote – Otepää	Vas – Vastseliina
Phl – Pühalepa	Vig – Vigala
	Võn – Võnnu

as. – asundus
end. – endine, endised
gen. – genitiiv (omastav kääne)
khk. – kihelkond
k. – küla
kv. – kvartal
rk. n. – rahvakeelne nimi
t. – talu
v. – vald
vk. – vahtkond

Lugõjile

Ää? lugõja?, Võnnu kihkonna perrä küsüjä?!

Selle raamatu käsikirä oma? kokko pannu kats inemist, kelle elo ol' tihtsäde köödetü Võnnu kihkonnaga. Lemming Rootsmäe suguselts ol' siist peri, Ilse Rootsmäe tüüt' siin pikkä aigo. Katõköisi ütenkuun oma? nä kihkonna läbi käänü ja kirja pannu kõik kotussõnime?, mis nä rahva käest teedä? saiva?, ütten seletüisi ja kotussõjuttõga. Sinnä? mano tul' viil suur arhiivi-tüü, et noist kotussist inämbät teedä? saada?. Käsikiri sai valmist mitmakümne aasta iist, a siski om tä Võnnu kihkonna uurjide siän väega nõvvõtu ja perä-kõrd sis tetti täst raamat – Rahvaluulõarhiivi ja Võro Instituudi ütitse nõvvu ja jõvvuga.

Võnnu kihkond om Estin üts suurõmbit – küünüs Tarto liina küle alt Peipsini, Emäjõöst Taaavasskuani. Üteliisi om tä piiripäälne: amõtlilikult pikkä aigo Tarto-maa, pörõla osalt Põlva maakonna, a keele poolõst Tarto ja Võro vahepääl. Nii et ku keele “puhtust” takan aia?, sis ei pruugi? tast pal' lo löüdä? “õigõt” tarto ega võro pruuki. Ummõtõ elässe? ka tan iks õigõ? inemise?. Aost aigo omava? nä taa keelega toomõndanu ja toimõ tullu?. A nä tunva? ärä?, et ütten asja saat siinkandin üteldä? mitond muudo sõnnoka. Nä kuulva? ärä? ka keelevahe? kihkonna sisen. Keele rikkus om nääle teedä? asi nimelt teno keelepiirile. Ja vöi olla?, et sääil, kos kattõ muudo kiil kokko putuss, sünnüss nigu esi?hindäst midägi vahtsõt. Ku mitte muud, sis peenemb keeletunmine. Mõtlõmõ? suurõ päätii pääle, mis juusk läbi Ahja ja Kurista, Võnnust ligidält müüüdä. Nimelt tuu tii lähkesen om piirimaa, kost õdagu puul saava? ülekaalu tarto ja ommogu puul võro keele joonõ?. Säältamast omava? peri kats nuur-estläst, mi keele ja meele piire nihutajat: Suits ja Tuglas. A sinnä? jääse ka vana tandsovara oitja Kristjan Toropi kodo. Ja sinnä? küünüsse? ka Lemming Rootsmäe endä juurõ?.

Kotussõnimmi man näeme? nii püsümist ku muutumist. Inemise? jo liigussõ?, tollõperäst om muutumine loomulik. Inämb om imeväärt tuu, kuis tõõnekõrd ka väikse? kotussõ? oitva? alalõ ommi põlitsit nimmi. Tähendäss, et läbi muutuisi om kõik aig midägi püsümä jäänü. Ka vahtsit nimmi tulõ vanno kõrvalõ mano. Nuu? oma? mi aoluu tunistaja?. Esti Vabariigi sündümist märkvä? Vabaduse ja Tasuja talo, a sammamuudo ka Kase, Männi ja tõõsõpõhhaesti kiräkeelen pantu talonime?. Nuu? nigu näütäsi mi rahva ütist aoluku, mis om

tähtsämb ku egä kotussõ oma lugu ja kiil. Viil suurõmbat rahvide üttekäämist tahtva[?] kuulutada[?] nõukogudõaigse[?] kolhoosinime[?]. Ja selle ilma aigo pandas vahtsit talonimmi ka üleilma muudõ perrä.

Nuu[?] mito kihti nimmi oma[?] maastikun olõman ütäl aol, ütökõrraga. Vana aig ei olõ[?] periselt kaonu, tä om lännü käküssihe, a mõnt nimme pite saasõ tedä iks viil ligembäle kutsu[?]. Nime perän om sakõstõ ka mõni lugu. Kaoss nimi, kaoss ka lugu. Vai kaoss lugu, a nimi jääse, ja sõs mõtõldass vasnõ lugu mano. Ilma nimetä ei sünnüssi toda kah. Luu[?] rändäse[?] müüdü ilma ja jäävä[?] kinni mõnõ silmänakaja kotussõ külge. Roodsi kuning om egält puult läbi lännü ja lahingit lõõnü. Mõisaerrä[?] käävä[?] suurõn ilman sõdiman ja reismän, a perän koolõssõ[?] iks kodomail, nigu Kurista kindral. Ammu inne internetti võõsiva[?] mi inemise[?] tuta[?], et nä oma[?] ütte kõõdetü terve maailmaga. Ku esi[?] ei päse[?] maailma minemä, sõs lasõt maailmal kodo kätte tulla[?]. Ka meil, nigu muial, oma[?] olõman maa ala kaonu liina[?] ja vette uptõdu[?] kerkokellä[?]. Taavass om egäl puul üttekorgõl, a maa sisse minejä[?] kooba[?] veevä[?] oma külä alt vällä Kiiovahe vai Moskovahe.

Särne mõtlõmine kääse äste kokko ka vahtsõ ao arvosaamisega, et egä kotuss maailman om üttevõrra tähtsä. Kõik oma[?] üttevõrra ää[?] tollõ poolõst, et egäüts om esi[?]muudo. Ei olõ[?] sis ime[?], et tahetass särtsit raamatit nigu sii. Selle et särtese[?] mi pörõla olõmõ[?], et olõ[?] sa põline vai sissetulnu inemine – iks ihkat inämb teedä[?] saada[?] tost kotussõst, kos sa elät ja liigut. Tahat üles löüdü[?] tollõ paaga oma näo.

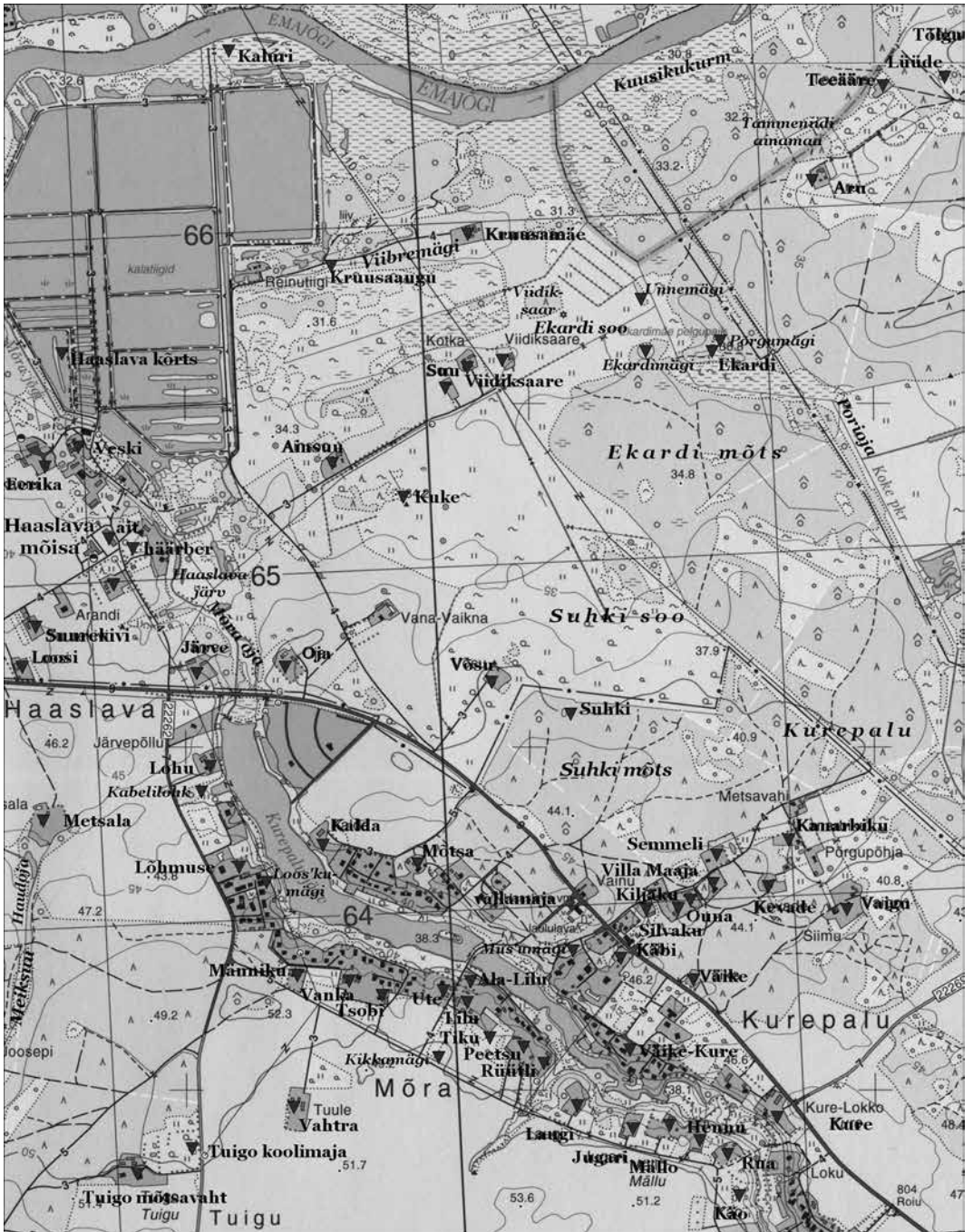
Rootsmäede raamat and tõtõstõ säräst tiidmist, midä selle ilma aigo inämb rahvasuust ei kuulõ[?] vai midä om säält rassõ kätte saada[?]. Ja tõistpite: tä õkva ärgütäs mano õtsma ja üle kaema. Olku tä sis tiitähüssest, kost egäüts saasõ oma luuga edesi minnä[?].

Kalla Urmas

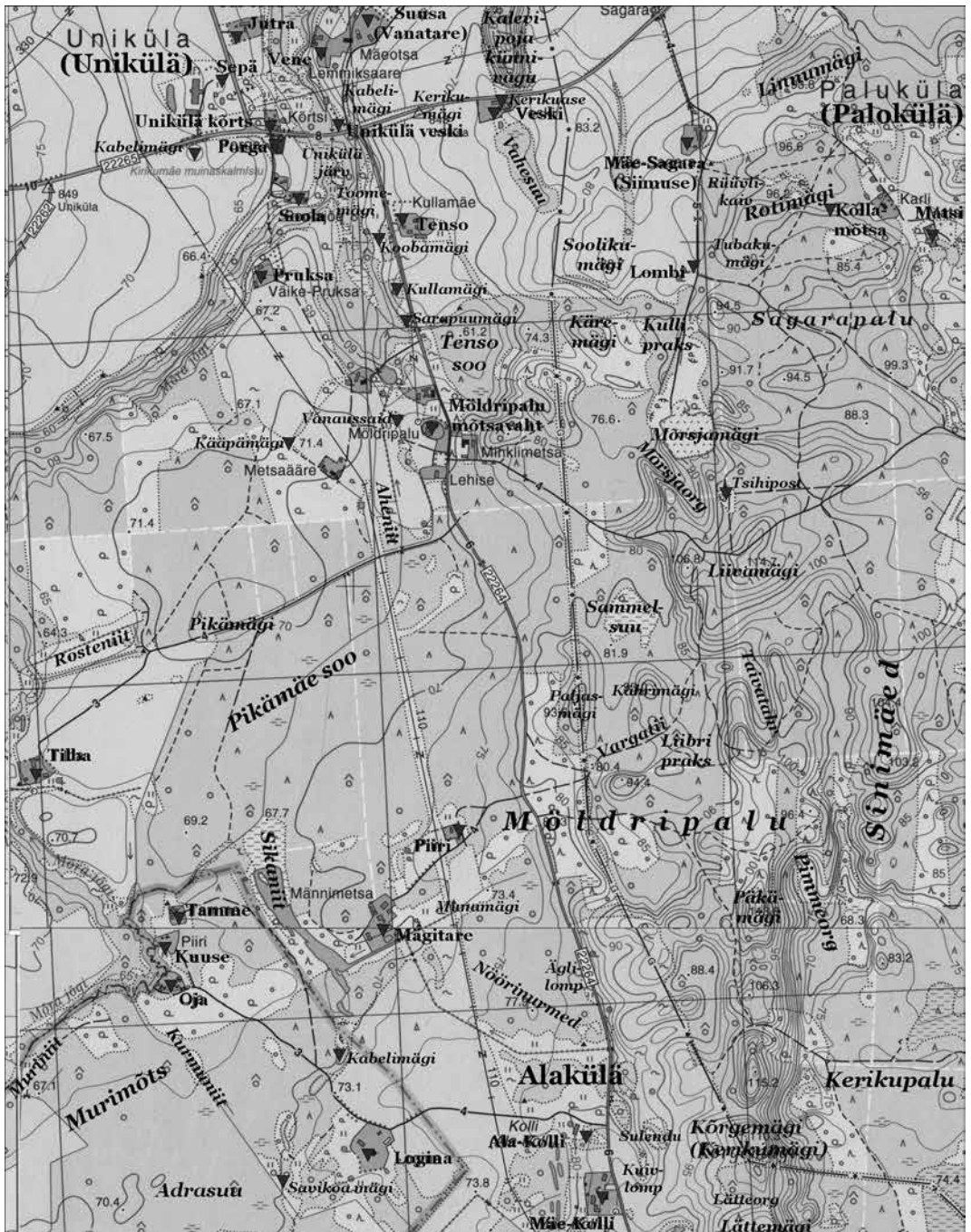
VÕNNU KIHELKONNA KOHANIMED JA MINEVIK

Käesoleva töö materjalid on kogutud aastatel 1961–1963. Uurimisalaks oli tervenisti kogu Võnnu kihelkond, lisaks veel mõned Kambja kihelkonna äärekülad, mis omal ajal kuulusid Võnnu kihelkonnas asuvatele mõisatele (Haaslava, Kriimani, Vastse-Kuuste). Kirjutati üles kõik kohanimed, mida sai kokku 5960, samuti nendega seotud pärimused. Osalt on hangitud lisaandmeid arhiividokumentidest ja teistest allikatest.

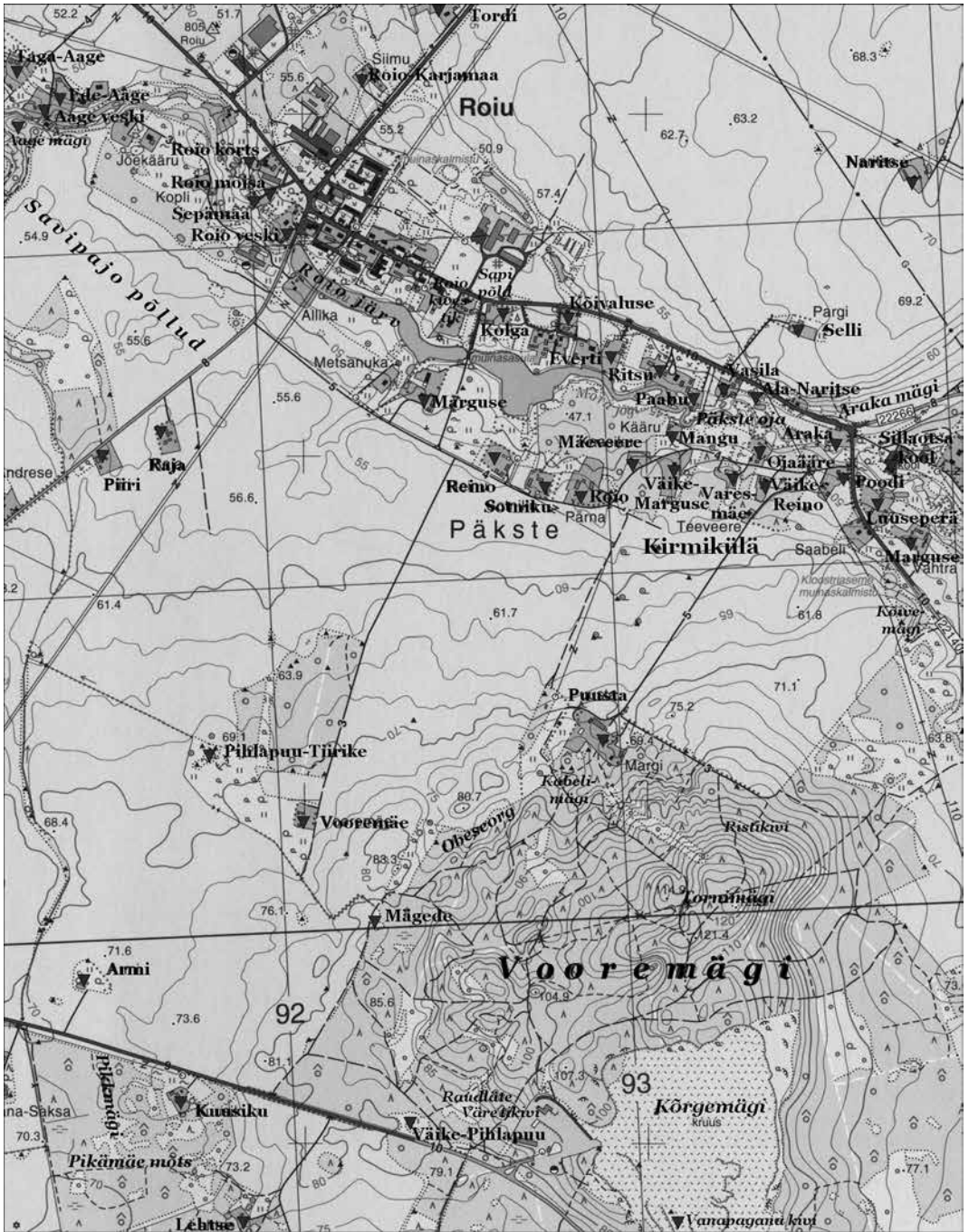
Tekstis on kohanimed reastatud alfabeetilises järjestuses mõisavalduste lõikes. Teatmeandjate nimekiri on esitatud väljaande lõpus.

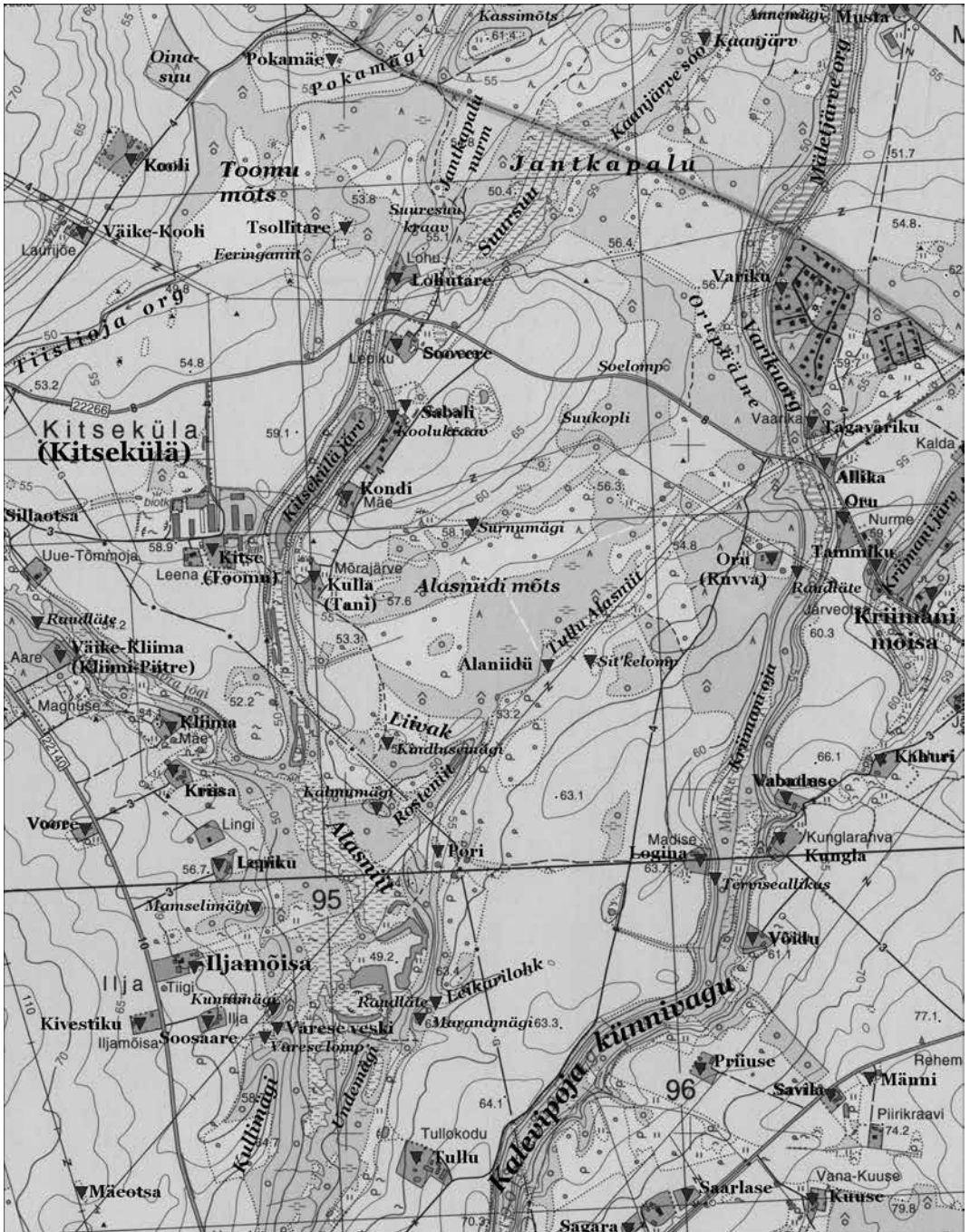
Kaart 1. Haaslava mõis, Mõra küla ja Kriimani mõisa Kurepalu küla.

Kaart 2. Uniküla kesk- ja lõunaosa, Mõldripalu, Kriimani Paloküla edelaosa ja Vastse-Kuuste Alaküla põhjaosa.

Kaart 3. Päkste küla, Roiu alevik ja Vooremägi.

Kaart 4. Eelmise kaardi idapoolne jätk. Haaslava mõisa Kitseküla ja Iljamõisa ning Uniküla põhjaosa. Idaservas Kriimani mõisa lääneosa.

Haaslava

Mõis:	Haaslava.
Karjamõisad:	Ilja, Peetri ja Tuigo.
Vahtkonnad:	Möldripalu, Tuigo ja Vooremäe.¹
Külad:	Aardla, Aardlapalu, Haaslava, Igevere, Kitse, Kokke, Mõra, Tuigo ja Uniküla.²
Kaardid	1–4.

Küladest Kitse ja Kokke kuulusid Võnnu kihelkonda, Aardla, Aardlapalu, Igevere, Mõra ja Tuigo – Kambja kihelkonda, Haaslava ja Uniküla aga poolitas mõlema kihelkonna piir (viimastes külades leiduvate talude kihelkondlik kuuluvus on antud vastava küla kirjelduses).

Aardla järv – järv Haaslava valla läänepiiril, pindala 16,3 ha, mõõtmed 0,74 × 0,33 km, suurim sügavus 4 m; soiste mudakallaste ja mudase põhjaga, ainult järve idaosas on põhi kohati kruusane. Järve suubub Reola jõgi, veed viib Emajõkke Savijõgi. Järve pinda on Eesti Vabariigi ajal alandatud.

Aardla küla³ – selle nime all (1627 *Arlla*, 1638 *Arle*) tuntud juba 17. sajandil, mil kuulus Ilja ehk Haaslava mõisale. Talusid oli külas 1627. a. 5, 1638. a. 6, 1688. a. 15, 1758. a. 13, 1782.–1816. a. 21, 1834.–1858. a. 18. Viimane arv talusid jäi külla ka pärast talude kruntiajamist 1873.–1874. a., need olid: Ansi, Ersu, Harju, Karu, Lepiku, Lingi, Loku, Papa, Piirilombi, Roodna, Saage, Siimo, Sisaski, Taari, Tenu, Treiali, Tsiirma ja Vangi. 19. ja 20. sajandi vahetusel lõhuti Ansi ja Ersu talu, Eesti Vabariigi ajal aga liideti Igevere küla külge Karu ja Piirilombi talu, nii et Aardla külla jäi 14 vanatalu.

¹ Vt. ka vahtkonnad: Kiipuse ja Tõlgu (KAAGVERE).

² Vastab 1945. a. asulate nimistule, ainult et Tuigo on seal kirjas kui as.; samas nimistus esineb ka Lange k., millega hiljem on liidetud osa Aardla k.-st, ja Kärevere k., millega liideti Uniküla maid; samuti Ignase k., mille piire Kärevere k. suhtes on hiljem muudetud, nii et osa varasemast Unikülast kuulub nüüd Ignase k. koosseisu; endine Kärevere k. ise kannab vähemalt 1977. a. alates Aadami k. nime (EH).

³ Olemas kõigis asulate nimistutes (alates 1923. a.) (EH).

Peale nende kuulusid külla veel endine metsavahitalu Kadaja, Aianurme ja Rätsepa asundustalud,⁴ Kalmistu, Liiva, Luite, Lätte, Mätku, Palu, Palvela, Pühamäe ja Rätsepa⁵ endised popsikohad.

Enne kruntiajamist asunud küla rohkem koos. Lingi, Karu, Taari, Papa ja Vangi talud paiknenud sõõrikujuliselt Lingi ja Treiali talude koplis (taludest läänes) ümber karjaaia, kuhu ööseks aetud külakari (siin on praegu heinamaa) [521; 522].

Aardla soo – Aardla k. soised heinamaad Aardla järve ääres.

Aardlapalu – Aardlapalu k. nõmmemets küla keskel.

Aardlapalu küla⁶ – rajatud 1880. aastatel popsikülana Aardla ja Igevere k. senistele karjamaadele, Aardlapallu ja selle äärde [521; 481]. Varem oli külas 19 maja, millest praegu (1966. a.) on alles 12. Talud on järgmised: Jalaka (lõhutud), Jõeääre (lõhutud), Kaigu, Kase (lõhutud), Kruusa, Kuuse (lõhutud), Kõrbe, Lembitu, Liivamäe, Luhari (tühi), Mätliku, Niiduserva, Ojaääre (lõhutud), Pajuste (tühi), Rajala, Remmelga, Saaremaa, Saariku ja Tuule.

Küla nimet. ka Palukülaks [523].

Aheniit⁷ – Uniküla Pruksa t. heinamaa Möldripalu metsavahikohast 0,25 km edelas [318].

Aianurme talu – Aardla k. asundustalu.

Alalepik – Kokke k. Kortsu t. ja endise Peetri karjamõisa vahel 19. sajandil kasvanud suur mets; praegu põldude all [116].

Ala-Lilo talu – Mõra k. Lilo t. endine popsikoht Mõraoja kaldal.

Alaniidu talu – Uniküla Tullu t. endine popsikoht Alasniidu ääres; lõhutud 1964. a.

Alasniidi mets – Uniküla kirdepiiril Kitseküla vastas, Alasniidu taga olev mets.

Alasniit – Uniküla Tullu ja Pori t. heinamaa Kitse k. piiril, Pori talust 0,5 km põhjakirdes. Vanasti käinud siia kokku külade karjad [205; 363].

⁴ Vt. ka Robi t.

⁵ Talu kohta pole artiklit.

⁶ Asulate nimistutes: puudub 1923. a., on olemas 1945. a., puudub 1977. a.; ennistatud 1997. a.-ks (EH).

⁷ Võib-olla pärineb sõnast *aheniit* 'võsast puhastatud heinamaa' (EMS).

Alasniit – Uniküla Mõraoja-äärsed heinamaad mõlemal pool oja Undemäe ja Kliima t. vahel [427].

Alatiigi talu – Igevere k. Sirgaste t. endine popsikoht.

Anikoa mets – Haaslava k. kahe Anikoa ja Raamatu t. kohal varem kasvanud mets, mis raiutud 19. sajandi lõpul. Veel sajandivahetusel olnud siin sara-puuvõsa.

Anikoa talu nr. A-12 (vanades kirjades Anikiva) – Haaslava k. endine kandi-koht, mille rajas 19. sajandi lõpupoolel Anikoa metsa ja kännistikku Johan Pruks. Talu eest tulnud teha teopäevi Tuigo metsahärrale. Uudismaa andnud algul saaki rohkem kui Aardla k. põlispõllud (odrapead olnud nii kanged, et neid tulnud põimata sirbiga), kuid aastatega kulunud huumus ära ja maa jäänud vaeseks [481].

Anikoa talu nr. A-13 (vanades kirjades Anikva) – Haaslava k. endine kandi-koht, mille rajas 19. sajandi lõpupoolel (üheaegselt eelmisega) keegi Eimann [481].

Ansi talu nr. 54 – Aardla k. vanatalu, mis enne kruntiajamist asunud Harju t. juures, sellest lõunas, vastamisi Siimo taluga. Talu ostis 1881. a. päriseks Lillo Hansen⁸ ja lõhkus 1900. a. paiku Siimo t. peremees, kellele vahepeal Ansi talu oli edasi müüdud [521; 524]. Rahvasuus oli tuntud Küla-Loku taluna. Lokko taluna esineski ta 18. ja 19. sajandi revisjonikirjades.⁹ Ansi nime sai talu arvatavasti juba 17. sajandil (1638. a. peremees *Weharasz Hansz*).

Eerika talu nr. A-46 – Haaslava k. asundustalu endise mõisa aednikumaja asemel. Nime pani talule selle omanik 2-aastaselt surnud tütre Erika mälestuseks.

Ekardi soo – Ekardimäe ümbruses, sellest põhiliselt põhja pool paiknev soo, mis olnud varem väga tüma ja täis “mülkeid”, nii et pole kurge ega varestki peal kandnud [76; 210]. Soos leidub väga palju rästikuid. Nimet. ka Ikardi sooks [207], Põrgusooks [207; 210].

Ekardimägi¹⁰ – Haaslava k. Ekardi- ehk Põrgusoo, Põrgumäest 0,2 km lõunas, Viidiksaare talust 0,2 km kagus, 300 m pikkune kagu-loode sihikulgev seljandik, kaetud metsaga [76; 437]. On arvatavasti muistne pelgupaik või linnamägi [EKLA, f 200, m 13:2, l 21]. Vanasti olevat mäel olnud kindlus, kust tulistatud Emajõel sõitnud Rootsi laevu [402]. Kuna mäe pin-

⁸ Oli Haaslava valla esimene vallavanem. – I. V.

⁹ Vt. Loku t.

¹⁰ Isikunimest Eckhardt.

nas koosneb mustast mullast, liivast, kruusast ja ka savist, siis arvatakse, et mägi on siia kokku veetud [436]. Mägi asub Emajões 0,8 km ja endisest Haaslava mõisast 1,6 km kaugusel, on täis rebaseurget. Nimet. ka Ikardi-mäeks [210; 402], Kährimäeks¹¹ [481].

Ersu talu nr. 49 – Aardla k. vanatalu, mis vanasti asunud Lingi talu lähedal, tollest 0,25 km lõunas. Talu ostis päriseks 1881. a. Johan Hers, lõhkus aga 1890. a. paiku Lingi talu peremees Johan Link, kes vahepeal oli Ersu talu omandanud; talu rehi olnud alles veel 1905. a. [524]. Talu maal olnud suuri kive, mille alla arvatud olevat maetud rahakatel; hiljem veetud kivid ära ja neist laotud Lingi talu karjalauda müürid [521].

Ersu nimi on üks põlisemaid Aardla külas: juba 1627. a. elas siin talupoeg *Hersa Hannuss* (1638. a. *Herse Hansz*), kelle järgi talu ka järgnevatel sajanditel kutsutud.

Haaslava järv – Mõraoja paisjärv Haaslava endise mõisa juures, pindala 2,9 ha, mõõtmed 0,22 × 0,18 km.

Haaslava kõrts – Haaslava endine mõisakõrts Emajõe lähedal, Mõraoja vasaikul kaldal, lõhutud Eesti Vabariigi ajal.¹² Kõrtsi põranda alt olevat leitud inimese luukere.

Haaslava küla¹³ – rajatud 1920. aastatel endise Haaslava mõisa põldudele. Taludest paiknevad Võnnu kihelkonnas Hainsoo (endine kandikoht), Järve, Kalda, Kaluri, Kruusaaugu (lõhutud), Kruusamäe, Kuke (lõhutud), Oja, Soo, Vaikna, Viidiksaare ja Vösu; Kambja kihelkonnas – kaks Anikoa talu (endised kandikohad), Eerika, Haaslava vanadekodu, Jõe, Järve, Kaasiku, Laane, Lohu, Loosi, Luha, Lõhmuse, Metsala, Nõmme, Paju, Raamatu (endine kandikoht), Suurekivi, Sūdame ja Veski.

Haaslava mõis (saksa k. Haselau) [KN: *aaslavva*]¹⁴ – mainitud esmakordselt *Hazelouwe* nime all 1417. a., mil kuulus sellenimelisele perekonnale (1582. a. *Hazliow*, *Hazlow*, 1638. a. *Haszelow*). 1533. a. oli mõisa omanikuks Joh. Dückeri lesk, 1558. a. sai selleks bojaar Juschka Jurjew. Stephan Bathory ajal asustati tühjaks jäänud mõis talupoegadega. 1627. a. tehti Haaslava kuninglikuks mõisaks, mille valdajaks sai varsti pärast seda Johann Skytte, 1648. a. kuulus aga mõis riigivarameister Gabriel Bengtson Oxenstiernale.

¹¹ Sõnast *kähr* 'mäger' (EMS).

¹² Eesti Vabariigi algusaastail. – I. V.

¹³ Asulate nimistutes: 1923. a. Haaslava as., alates 1945. a. küla (EH).

¹⁴ Rk. n. Aaslavva (Simm 1975: 180).

17. sajandi lõpul langes mõis reduktsiooni teel riigile. 1704. a. kinkis Peeter Suur mõisa feldmarssal Boris Šeremetjevile, kelle meessoost järglaste käes see püsis kuni 1926. aastani, mil ta kreposteeriti Eesti Vabariigi nimele.

Mõis paikneb Võnnu ja Kambja kihelkonna piiril, Mõraoja vasakul kaldal, kus on märgitud juba 1630. a. kaardil. Mõisa maa-ala hõlmas koos Iljamõisaga 1627. a. 62 adramaad (sellest 50 asustamata); 1641. a. 23,75; 1688. a. – 22,25; 1725. a. – 11,25; 1734. a. – 13,75; 1757. a. – 18,62; 1823. a. ja hiljem – 16,35 adramaad ehk 14448 vakamaad. Enamik mõisa valdustest kuulus Kambja kihelkonda (1858. a. 53 talu), väiksem osa Võnnu (16 talu) ja Tartu-Maarja (8 talu) kihelkonda. Elanike arv oli 1758. a. 455, 1816. a. 1009, 1834. a. 1151, 1858. a. 1342. 1814.–1823. a. aruande järgi olid mõisapõllud keskmise kvaliteediga, heinamaid oli piisavalt, kuid karjamaad olid halvad; ehituspuid mõisametsades ei leidunud, põletuspuid jätkus vaid hädapärastelt.

Talumaad mõõdeti 1873.–1874. a., peaaegu kõik talud müüdi talupoegadele 1881. a. suhteliselt odava hinna eest (120–170 rubla taaler).

Haaslava mõisa pargis kasvavad Põhjasõja-eelsed pärnad. Endistest mõisahoonetest oli 1960. aastail alles veel kuivati, söiduhobuste tall ja magasiat.

Haaslava vanadekodu nr. A-74 – Haaslava k. endises mõisahoones¹⁵ Eesti Vabariigi ajal asunud vanadekodu.

Hainsoo talu nr. A-24 – Haaslava k. endine kandikoht (ainus Võnnu kihelkonna poolel).

Hanso talu nr. 23 – Uniküla vanatalu, saanud nime 18. sajandi algupoolel peremees Mikko Hansu järgi. 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb *Mikko* nime all ja veel praegugi kutsutakse teda Miku ehk Miku-Antsu taluks. Praegusse kohta on talu välja veetud 1880. aastatel Uniküla kõrtsi kõrvalt, praeguse bussipeatuse tagant [55; 512]. Talu ostis päriseks 1881. a. Johan Jantsen.

Harju talu nr. 56 – Aardla k. vanatalu. Aardla külas mainib Kambja kirikuraamat sellenimelist isikut (*Arjo Hantso Jürri*) esmakordselt 1725. a., talu esineb *Harjo* nime all juba 1782. a. revisjonikirjades. Rahvasuus tuntud ka Labi taluna. Talu ostis 1881. a. päriseks Anna Türk.

Haudoja (Audoja) – Aardla k. Sisaski ja Saage talu vahel soine oruke, mis ulatub talude vahelt 0,25 km ulatuses ida suunas [521; 522; 524].

¹⁵ Ka: Haaslava vaestemaja, nüüd: Suure-Südame elamu. – I. V.

Haukamägi¹⁶ (Aukamägi) – Uniküla Kõrtsi talu maal, talust 0,3–0,4 km edelas, madal seljandik, mida mööda varem kulgenud maantee [512].

Heeringaniit (Eeringaniit) – Kitseküla Kitse t. heinamaa Toomu metsa ääres, Tiislioja ja Tsolli tare vahel [427].

Hennu talu nr. 75 – Mõra k. vanatalu, mis oli sama nime all tuntud arvata-vasti juba 18. sajandi algul (1726. a. *Enno Jan*, 1758. a. talus peremees *Henno Marcus*). Talu ostis 1881. a. pärioseks Jaan Soo.

Hundipea (Undipää) – Möldripalu vk. mägi [ERA II 150, 24 (11)].

Hõbearu talu nr. A-57 – Kärevere (varem Uniküla)¹⁷ k. asundustalu Vana-Kuuste valla piiril.

Igevere kool – Igevere külas 19. sajandil ja 20. sajandi algul töötanud küla-kool, mis 1921. a. viidi üle Tuigole. Koolihoone põles 1922. a., misjärel rajati siia Kooli talu.

Igevere küla¹⁸ – selle nime all olemas juba 16. sajandil (1588. a. *Hiaffer*, *Hiofer*, 1627. a. *Hyawerre*, 1638. a. *Kiwer kyllle*, *Hiewer*), kuuludes tollal Ilja mõisale. 1627. a. oli külas 2 talu, 1638. a. 3, 1688. a. 11, 1758. a. 8, 1782.–1858. a. 9. Pärast talude kruntiajamist 1873.–1874. a. kujunes talude arvuks 11: Juhani, Kangru, Kesa, Kirbu, Klaose, Labi, Laksi, Pruuli, Sirgaste, Tani ja Toomu (neist Kangru, Klaose ja Laksi veeti hiljem külast välja). Praegu kuuluvad külla veel endine metsatöölise maja – Kebe talu, endised popsikohad Ala-tiigi ja Toomiste, vanataludest Eesti Vabariigi ajal eraldatud Luige ja Väike-Kesa talu, samuti Aardla küla endised talud Piirilombi, Karu, Väike-Karu ja Robi asundustalu.^{19 20}

Ikardi mets²¹ – Kurepalu metsa (1963. a. Tõlgu vk.) piirkond Ekardi- ehk Ikardimäe ümbruses [207]. Nimet. ka Suhki metsaks.

Ikardi talu – endine metsatöölise maja Ekardi- ehk Ikardimäe lähedal, tollest 0,2 km põhjas, Põrgumäel; lõhuti 1930. aastatel.

¹⁶ Sõnast *haugas* : *hauka* ‘kull’ (VES).

¹⁷ Nüüd: Ignase. – I. V.

¹⁸ Asulate nimistutes: 1923. a. Igevere, 1945. a. Igavere, 1977. a. Igevere k. (EH).

¹⁹ Loetelust puudub Kooli asundustalu.

²⁰ 1997 liideti Igevere külge vallavolikogu otsusel rahvaküsitluse tulemusena osa Ignase küla talusid, millel olid kujunenud lähemad sidemed Igevere külaga: Kõrge-mäe, Metsküla, Väike-Ignatsi jmt. – I. V.

²¹ Isikunimest Eckhardt.

Ilja talu nr. A-53 – Uniküla endise Iljamõisa alusele rajatud asundustalu. Muistse mõisa häärberi ase on praegu tunda teisel pool maanteed, viimase ääres, kivise kohana põllus [356]. Viimane mõisahäärber asunud talu juures maantee ääres, viimase talupoolsel küljel, lõhuti 1963. a. Talu õues kasvab põline pärn.

Iljamõis (saksa k. Hiljamois, Iljamois) – endine Haaslava mõisa karjamõis. Oli iseseisva mõisana Uniküla (*Unniküll, Unnenkul*) nime all olemas juba 14. sajandi esimesel poolel. 1431. a. müüs Till Lode selle mõisa koos Uniküla, Päkste ja Mõrajärve külaga H. Sawegerwe'le, kellelt see 1452. a. edasi läks Kersten ja Heinrich Buxhöiwdenile. Hiljem kuulus mõis arvatavasti piiskopile, kes andis 1536. a. selle lääniks Reinhold Taubele. Poola valitsuse ajal allutati Uniküla mõisale kuulunud külad Haaslava mõisale, mõis ise aga sattus Tartu bürgermeister Elias Mengershauseni kätte, kelle eesnimest ongi tuletatud mõisa hilisem nimetus – Iljamõis (1627. a. *Hüllenmoysa*, 1638. a. *Hillenmoise*). Varem, 16. sajandil, oli mõisale kuulunud ka Koke-mõis (*Kokemoise*) ja Vanamõis (*Wannamoise*), kumbki ühe adramaaga. 1627. a. oli Iljamõis juba ühendatud Haaslava mõisaga, mille karjamõisana ta esines kuni 1919. aastani. Iljamõisa kohale rajati Eesti Vabariigi ajal Ilja talu²².

Iljamõisa küla – endine küla 17.–19. sajandil praeguses Unikülas Luusepera, Marguse ja Kliima taluga.

Jalaka talu – Aardlapalu k. talu, 1950. aastatel lõhutud.

Jantkapalu – Kitseküla Sooveere t. ja osalt Kägari t. mets Sooveere talust 0,5 km kirdes, mis nüüd suurelt osalt maha raiutud. Metsa nimi tulenevat sõnast *jantima*²³: liivase maa tõttu polevat metsas ja selle ääres tööst suurt midagi välja tulnud, mispärast siin niisama janditud, tuld tehtud jne. [427].

Jantkapalu nurm – Kitseküla Sooveere t. põld Jantkapalu ääres [427].

Jugari talu nr. 73 – Mõra k. vanatalu, mis selle nime all oli tuntud juba 17. sajandil (1688. a. peremees *Juggara Jürgen*). Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Klauts.

²² 1923. a. asulate nimistus Hilja as. (EH).

²³ *jañt* : *jandi* I 1. 'vigurdamine, hullamine; sekeldus, õiendamine; tüli, pahandus'; 2. 'kelm, vigurimees' (ka eL); II 'jändrik, okslik puu; oksakoht puul' (ka V) (EMS). Nagu näha, pakub võru keel ka teist seletusvõimalust – jändrike või okslike puude kaudu. ` *jañtka* võiks olla ka iseseisev nimisõna, täh. näit. jantimist, pikemat janti.

Juhani talu nr. 40 – Igevere k. vanatalu, mis nime saanud 18. sajandi teisel poolel peremehelt Ivani Johanilt (Tootsi Jüri poeg, u. 1720–1798). 1782.–1858. a. revisjoniraamatutes esineb talu Ivani nime all (1688. a. peremees *Logina Iwan*). Juhani talu ostis (koos Pruuli taluga) 1881. a. päriseks Johan Klausen. Praegu asub talus jaoskonnahaigla.²⁴

Jutra talu nr. 26 [*`jutra*] – Uniküla vanatalu. Oli selle nime all olemas tõenäoliselt juba 18. sajandi algul (Unikülas elas sellenimeline pere²⁵), kuigi 1782.–1858. a. revisjonikirjades esineb Naruski (*Narruski, Narruske*) taluna. (1627. a. Unikülas peremees *Naruschk Jürgen*, märgitud venelasena). Talu ostis 1881. a. päriseks Jaan Pöder.

Juudaliin – Igevere k. Laksi t. metsas, talust 0,3 km lääneedelas, raiesmiku serval kõrgem koht, kus rohkesti suuremaid kive ja kaks kaevatud auku. 19. sajandi lõpul tulnud siit liiva võtmisel päevavalgele rohkesti inimeste luid, samuti sõrmuseid jm., mispärast siin kaevamine keelatud [525; 526; 527]. Rahva arvates on siin tegemist vana sõjaaegse matusekohaga, võib aga olla ka muistne kivikalme.

Juudalomp – Igevere k. Toomu t. maal, Sirgaste talust 0,2 km kagus, lohk, endisaegne lomp, kuhu kord talu põrsas ära uppunud. Lombis arvatud elavat Vanapagan ehk Juudas [527].

Jõe talu – asundustalu Haaslava k. Savipajos Mõraoja lähedal.

Jõeääre talu – talu Aardlapalu k. lääneotsas Savijõe lähedal, nõukogude ajal lõhutud.

Järve talu nr. A-9 – Haaslava k. asundustalu mõisa paisjärve ääres. Nimet. ka Järvepera [*-perä*] taluks.

Kaarna tare – Uniküla Hanso t. endine popsikoht Mõraoja kaldal, Kärevere k. piiril, lõhutud 1960. a. paiku.

Kaasiku talu nr. A-11 – Haaslava k. asundustalu.

Kabelilohk – lohukoht Haaslava k. Lohu ja Lõhmuse t. vahel Mõraoja ääres. Selles arvatakse olevat muistne küla matusepaik, teiste arvates Rootsi sõja aegne matusekoht, kuid leitud ei ole siit midagi [76; 528]. Varem on lohus nähtud kummitusi: kord nähtud, kuidas vankrit vedav must hobune käänanud teelt Kabelilohku ning sinna kadunud [526]. Nimet. ka Kabelioruks.

²⁴ Nõukogude ajal asus talus jaoskonnahaigla. – I. V.

²⁵ Sõna *judōr* : *judra* (*`jutra*) ise tähendab lõunaeesti keeles 'tuder' (linas kasvav umbrohi) (EMS).

Kabelimägi – Uniküla Porga t. maal, talust 0,15 km läänes, Reola uue maantee ääres asuv mäekallak, kus muistsel ajal olnud “kabel” ehk külakalmistu²⁶ [149; 512]. Vanade inimeste mälestuse järgi olnud siin nende noorpõlves veel kääpadki tunda [513]. Viimane siia maetu olnud (arvatavasti 18. sajandi lõpul) üks rändmustlaste laps [512; 513]. Maanteekraav ja põld sel kohal (maanteest lõunas) olevat luid täis, osa toruluid olevat väga pikad [149]. Kord varisenud maanteekraav ühest kohast sisse ja nähtavale tulnud kirstukujuline õõnsus männilaudadest tehtud kirstu tükkidega [149; 513]. Siit on leitud veel kirikulühter, vanu rahasid (osa neist Rootsi omad), ehtesju jm. [56; 149]. 1957. a. leitud siit kolm Rootsi münti, kaks sõrmust ja üks klaashelmes. Kõneldakse ka, et selles kohas toimunud Rootsi sõja ajal lahing [318]. Nimet. ka Porga kabeliks.

Kabelimägi – Uniküla Uniküla veski t. maal Kirikumäe põhjapoolne osa. Mäekallakul Vene t. tee ääres, Hammaste maanteest u. 40 m kaugusel on päevavalgele tulnud väga palju luid ja vakatäis vaskrahasid [427; 513]. Siia tahtnud veskitalu omanik Eesti Vabariigi ajal kaevata keldrit, kuid rohke luuklibu tõttu jäänud see töö tegemata. Rahva arvates seisnud siin vanasti “kabel” ehk kirik, millest mägi ka nime saanud [512]. Võib olla muistne kivikalme.

Kadaja talu – endine Tuigo metsavahikoht Aardla k. Tuigo metsa ääres.²⁷

Kaigu talu nr. 118 – Aardlapalu k. talu.

Kalda talu nr. A-28 – Haaslava k. asundustalu Mõraoja paremal kaldal. 1870. a. paiku tulnud Haaslavale kaks rootslast ja palunud endile Kurepalu metsa ääres näidata vana tamme, mida aga rahvas enam ei teadnud, kuna too olnud ammu maha raiutud. Rootslesed jäänud kohale kaheks nädalaks ja pärast nende lahkumist leitud praeguse Kalda talu lähedalt (sellest 0,1 km põhja pool) Mõraoja kõrge devoni liivakivikalju kohalt põllust nelinurkne auk, kust rahva arvates rootslesed peidetud kulla kätte saanud [76]. Hiljem, kui talulähedane heinamaa põlluks küntud, tulnud maa seest välja potisuurune vaskkatel [76].

Kalevipoja künnivagu ehk **adravagu** – org Haaslava ja Kriimani mõisamaade piiril, mis järsult lõpeb Unikülas Uniküla veski t. juures Hammaste maantee ääres, Mõraojast 0,3 km kaugusel. Üldiselt levinud rahvajutu järgi tahtnud Kalevipoeg jöge künda, kuid Unikülas murdunud ader ja töö jää-

²⁶ *kapel* : *kabeli* (Võn ka *kapõl'* : *kabõli*) 1. ‘abikirik, palvemaja’; 2. ‘surnuaed’ (T) (EMS).

²⁷ Nüüdseks lagunenuid. – I. V.

nud pooleli [E 25352 (16); E 48182/3; ERA II 35, 326/7 (9); ERA II 245, 121/2 (1)]. Adra murdumise põhjuseks olnud suur kivi, mis veel praegu oru otsa kohal maa sees peitub [330; ERA II 35, 326/7 (9); ERA II 245, 121/2 (1)]. Adraots olnud kullast ja ulatunud välja kuni Kullamäeni, mille kergitanud maa seest üles [427]. Adra murdumisel kukkunud Kalevipoja hobune põlvili, millest on tänini orust tükk maad eemal (Unikülaveski t. taga, tolle lähedal) säilinud põllus tema põlvede lohud [ERA II 245, 121/2 (1)]; muld aga paiskunud hooga ette ja sünnitanud Möldripalu mäed [281]. Oru otsa läänepoolne kallas on umbes 100 m ulatuses otsekui lohku vajutatud, meenutades voodi aset – siin olevat Kalevipoeg pärast küнди puhanud [330; ERA II 239, 548/9 (7)]. Magamise ajal murdnud hundid Kalevipoja hobuse, mahamurdumise kohta nimet. Soolikumäeks [330]. Kalevipoja magamisest saanudki Uniküla endale nime [427; 434].

Nimet. ka Kriimani oruks.

Kalliku talu nr. A-2 – Tuigo k.²⁸ asundustalu; nime saanud sellest, et asub kallakul pinnal [529].

Kalliku talu – Kärevere²⁹ k. (varem Uniküla) asundustalu (Möldripalu metsavahikoha ja Hõbearu t. vahel). Talu lähedal, sellest 120 m lõunas, asub põllus suur kivi, milles varem olnud kirjad (arv 1080) peal [427].

Kalmistu talu – Aardla k. Taari t. endine popsikoht, praegu tühi. Talust 0,2 km põhjakirdes metsas on Taari t. endise peremehe Ilja matusepaik.

Kalmumägi – Kitseküla Sabali t. heinamaal, Uniküla Pori talust 0,1 km läänes, väike kungas, mis pidavat olema Rootsi sõja aegne matusekoht [427].

Kaluri talu – Haaslava k. asundustalu Haaslava parve lähedal.

Kangru (Kangro) talu nr. 38 – Igevere k. vanatalu. Nimi on tuletatud tõenäoliselt sellenimeliselt perelt, kes elas külas 18. sajandi lõpupoolel. Talu ostis päriks 1881. a. Karl Hango ja toodi praegusse kohta pärast tulekahju 1900. a. Pruuli talu lähedalt (tollest põhjas), kus ta vundament on veel tunda [93; 527]. 1944. a. augustis põletasid taganevad sakslased talu (koos Pruuli ja Sepa taluga) maha, nüüd on osaliselt taastatud.

Karu talu nr. 63 – Igevere (varem Aardla) k. vanatalu, mis asunud vanasti Aardla k. Harju ja Siimo t. vahel, kust 1880. aastatel praegusse kohta toodud [530]. Talu ostis 1881. a. päriks Jaan Silm. Talu nimetus on vana, kuid 1816.–1858. a. revisjonikirjades esineb ta *Herso* taluna.

²⁸ Nüüd Mõra k. – I. V.

²⁹ Praeguse nimega Aadami. – I. V.